

Accademia dei Lincei – Ilveste Akadeemia

Tõnu Viik

Ilves

Olen elu jooksul mitmel korral sattunud sellise kummalise nimega akadeemia peale, kuid polnud kunagi huvi tundnud, kust selline nimi on tulnud. Nüüd siis lõpuks Galilei elulooga lähemalt tutvudes kohtasin uuesti seda nime ja ma asusin uurima selle nime päritolu. Alljärgnev on see, mis ma teada sain.

Federico Angelo Cesi

Cesi elu

Kaheksateistkümne aastane itaalia nooruk Federico Angelo Cesi (1585-1630) asutas koos sõpradega 1603. a augustikuus Roomas *Accademia dei Lincei* ehk siis eesti keeles Ilveste akadeemia¹. Kust tuli akadeemiale selline kaslaste hulka kuuluva kiskja nimi? Siin on kaks teineteist välistavat seletust.

Esimene seletus pidavat olema selles, et Kuldvillakut otsima läinud Iasoni argonautide hulgas olnud eriti terava nägemisega mees nimega Lynceus (ladina keeles on ilves *Lynx lynx*). Aga just looduse otsene vaatlemine pidi saama uue

¹ See polnud kaugeltki esimene akadeemia, sest juba enne 1580ndaid asutas Giambattista della Porta Academia Secretorum Naturae (e.k. Looduse saladuste akadeemia). Ning 1583. a asutati Firenze Accademia della Crusca (e.k. kliide akadeemia), mis on maailma esimene lingvistika ja filoloogia akadeemia.

akadeemia põhisuunaks. Seega siis niisugune nimi oli igati sobiv, seda enam, et keskajal arvati ilvest nägevat mitte ainult asjade pealispinda, vaid ka lausa läbi seinte, seega siis asjade sisemust.

Palazzo Gaddi-Cesi via della Maschera d'Orol

Kuid oli ka teine seletus – neli asutajat olevad valinud akadeemia nime kuulsa teadlase Giambattista della Porta raamatust *Magia naturalis*, mille esikaanel oli kassi pilt ja sõnad ... *ilvese sarnaste silmadega vaadeldes neid asju, mis ilmutavad ennast, nii et olles neid vaadelnud, võib neid innukalt kasutada.* Sellepärast siis valis Cesi ilvese ja kotka, kel ka ju väga terav nägemine, akadeemia sümboliteks. Akadeemia moto oli *minima cura si maxima vis* (e.k.hoolitse väikeste asjade eest, kui tahad suurimaid tulemusi).

Cesi suguvõsa pärines Itaalia keskosas asuvas Umbria piirkonnas paiknevast Cesi linnakesest ja see suguvõsa kuulus Rooma ja paavstiriikide kõrgaristokraatiasse, kes oli rikkuse saanud katoliku kiriku tähtsatesse ametitesse kuulumisest. Esmajoones Cesi lellelt Bartolomeo Cesilt, kes oli

saaanud kardinaliks. Kuigi 17. sajandi alguseks oli suguvõsa rikkus oluliselt kahanenud, sest püüti järgida tõeliselt rikaste pillavat eluviisi. See aga tähendas, et kõlavad tiitlid olid sageli vaid pooltühjad sõnakõlksud. Cesi isa Federico oli pärinud Monticello markii ja Acquasparta hertsogi tiitlid ja hiljem kuulutas paavst Paul V ta Sant'Angelo ja San Polo vürstiks. Cesi ema oli Olimpia Orsini Todi linnakesest, kes oli pärit rikkast ja mõjuvõimsast Rooma Orsinide suguvõsast. Ta sünnitas poja Federico Roomas, via della Maschera d'Oro palees 26. veebruaril 1585. aastal. Üheteistkümnest seaduslikust lapsest esimesena ristiti poeg 13. märtsil 1585 paleega külgnevas San Simeone kirikus², millest praegu on alles vaid fassaad. Federico isa oli väidetavalt halva iseloomuga mees, jõhker ja asjatundmatu, pere tohutu päranduse halb haldaja, hertsoginnast ema aga oli vaga ja rafineeritud naine, kes avaldas palju mõju oma poja haridusele.

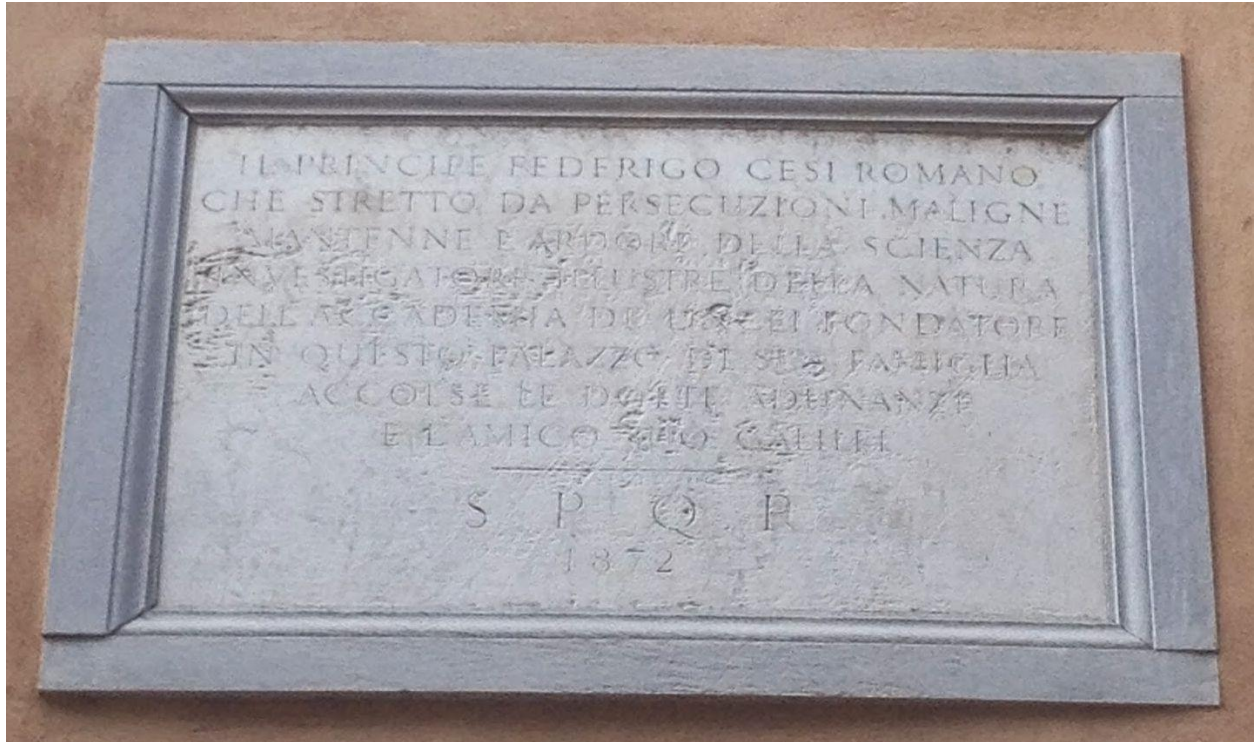
Federico lapsepõlve ja noorukiea kohta on väga vähe teada. Tema koolitust juhendasid kaks eraõiguslikku "lugejat", kellega hiljem liitusid geograafia alal Francesco Stelluti ja filosoofia alal Johannes van Heeck.

Aastal 1614 abiellus Cesi Palestrina Francesco vürsti ja Ersilia Sforza tütre noore Artemisia Colonnaga, kes jäi ilma lasteta ja suri vaid kahe aasta pärast. Samal 1616. a abiellus Cesi Lorenzo Marquis di Giuliano ja Maddalena Strozzi tütre Isabella Salviatiga. Stelluti annab abielupaari auks välja epitalamuse "Il Pegaso".

Liidust sündis 1623. aastal esimene poeg Federico, kes suri kolm päeva pärast tema sündi. Aastal 1626 sündis teine poeg, kes samuti suri kohe, kui ta sündis. Kahest tütrest üks läheb nunnaks ja teine abiellub esialgu markii Ludovico Lantega ja seejärel Proceno markii Paolo Sforzaga.

² San Simeone Profeta, 17. sajandil selle nime saanud koguduse kirik Lancelloti väljaku Roomasl. Pühendatud Püha Simeon Senexile, kes hoidis Jeesuslast tema esmasel viimisel Jeruusalemma templisse. Enne seda olevat ta kohanud Püha Vaimu, kes oli talle teatanud, et enne ta ei sure, kui on kohanud Messiat. Hoides Jeesus süles, olevat Simeon öelnud: "Nunc dimittis servum tuum, Domine" (e.k. Issand, nüüd lased sa oma teenril minna.)

Il Celivago (e.k. taevane rändur), nagu Federicot akadeemias kutsuti, suri 1. augustil 1630, ägeda palaviku tõttu ainult 45 aastaselt Acquasparta palees, jättes oma testamendis Akadeemia mainimata.

Mälestustahvel Cesi kodumajal

Federico Angelo Cesi keerulist teadlaseelu meenutab Cesi kodumaja seinale via della Maschera d'Oro'l 1872. a müüritud mälestustahvel.

Ilveste tegevus

Cesi hakkas juba varakult huvi tundma loodusteaduste, eriti botaanika vastu. Cesi isa ei soovinud sugugi, et poeg läheb teadlase teed, kuid ema oli just vastupidisel arvamusel ja toetas poega nii moraalselt kui ka finantsiliselt. *Accademia dei Lincei* eesmärgiks oli looduse uurimine vahetult ilma Aristotelese ja Ptolemiose filosoofia filtriteta nii mikroskoopilisel kui makroskoopilisel tasemel. Niisugust lähenemist toetasid mitmed tollaegsed tuntud teadlased, eriti aga Francis Bacon. Kuid mitte ainult sellega akadeemia

ei piirdunud. Akadeemia eesmärgid on kirjas teoses *Praescriptiones Lynceae* (e.k. Ilveste ettekirjutised), mille koostas Cesi 1605. a ja see avaldati 1624. a. Need eesmärgid olid teaduste ja matemaatika õppimine, uute teadmiste omandamine ja teadusavastuste publitseerimine. Akadeemia esimene tähtis publikatsioon oli Galileo's raamat päikeseplekkidest (1613). See töö oli omakorda inspireeritud Christopher Scheineri³ 1612. a kirjadest päikeseplekkide kohta, mille avaldas Welser Augsburgis, kes saatis trükise Galileole, keda ta tundis Cesi kaudu. 1616. a keelas Püha Invisitsioon Koperniku doktriini kuulutamise, kuid Cesi toetas arvamusevabadust Akadeemias, kuigi akadeemik Luca Valerio oli selle vastu.

Akadeemia avaldas Galileo *Hindaja* (Il Saggiatore) 1623. a Cesi kulul. Need kaks raamatut olidki Akadeemia esimesed astronoomilised teosed. Cesi oleks avaldanud ka Galileo *Dialoogid*, kui Cesi poleks enne surnud. 1605. a ettekirjutistes oli öeldud, et Akadeemia eesmärgid pole mitte ainult teadmiste ja tarkuse kogumine ning kooselamine õiglaselt ja jumalakartlikult, vaid Akadeemial tuli ka rahumeelselt esitada neid teadmisi ja tarkusi inimestele nii suuliselt kui kirjalikult, ilma kurja tegemata. Akadeemia pidi asutama kommuune, mis pidid olema finantsiliselt iseseisvad, et püsida akadeemia liikmetena. Need kommuunid pidid omama raamatukogusid, laboratoriume, muuseume, trükikodasid ja botaanikaaedu. Akadeemia liikmed kirjutasid üksteisele kirju oma vaatlustest.

Need olid enamasti Cesi ema rahad, millega akadeemia asutati ja üleval peeti. Ning akadeemia finantsiline olukord läks palju paremaks pärast Cesi isa surma.

Akadeemia esimesed neli liiget olid Cesi, matemaatik Francesco Stelluti, Madalmaadest pärit astronoom, alkeemik ja arst Johannes van Heeck (itaaliapäraselt Giovanni Ecchio) ning polümaat Anastasio de Filiis. Akadeemia liikmed elasid koos nagu mungad Cesi majas, Cesi-Armellini palees, kuid

³ Christoph Scheiner (1573 või 1575 – 1650) oli jesuiidist preester, füüsik ja astronoom Ingolstadt'is.

munki akadeemiasse ei võetud. Selles palees oli neil kasutada raamatukogu ja laboratoorsed vahendid.

Akadeemikud pidid elama tsölibaadis, nad taunisid abielu, kui pehmet ja naiselikku puhkeseisundit. Nad ei tohtinud teha ka palgatööd, ei tohtinud kuuluda usuliste ordude hulka. Lisaks veel ei tohtinud akadeemikute uurimused puudutada poliitikat, jurisprudentsi, kaasaegset ajalugu, teoloogiat ja luulet.

Akadeemia asutati väga rahutul ja ebakindlal ajal, sest inkvisitsioon oli just kinni pannud esimese teadusliku kommuuni, Giambattista della Porta Looduse saladuste akadeemia Napolis. Ja akadeemia asutamisel oli Giordano Bruno elusalt põletamisest Roomas, Lilleturul, möödunud vaid natuke üle kolme ja poole aasta.

Akadeemikute elu polnud sugugi kerge, osalt tänu kahtlusele, mille all teadlased toona olid, kui nende tegevus polnud täielikult kooskõlas katoliku kiriku doktriiniga. Esimesed koosolekud peeti Cesi kodus peaaegu salaja ja omavahelises kirjavahetuses kasutasid akadeemikud omamoodi salajast šifrit. Asja ei teinud sugugi paremaks Cesi isa vastumeelsus teadusele ja teadlastele. Acquasparta hertsog oli harimatu ja karm nii poja kui ka teiste akadeemikute vastu, kuna kartis, et poeg diskrediteerib ka perekonda ja positsioone kiriklikus hierarhias. Piisab sellest, kui meenutada, et Püha Kantselei mõistis 1616. aastal hukka Koperniku teooria, mida toetas Galileo, ja et Galileo pääses napilt karmist karistusest.

Niisiis hajus akadeemia liikmeskond kohe pärast asutamist laiali. Alles aastal 1609 õnnestus Cesil tänu visadusele ja laitmatule käitumisele leppida oma sugulastega, kes olid vahepeal jõudnud rikkuda Akadeemia teaduskollektsioone ja kaebanud akadeemikud kuberneriga ja inkvisitsiooni kohtutesse kui ketserid.

Koos presidendi Cesiga jätkas akadeemia oma edukat tegevust uue hooga, suurendades liikmete arvu. Aastal 1610 liitus sellega Giambattista Della Porta, aastal 1611 Galileo Galilei, seejärel teiste seas järjest Fabio Colonna, Giovanni

Terenzio, Giusto Riquio ja Cassiano Dal Pozzo, kõik väga silmapaistvad teadlased.

Cesi külastas Giambattista Della Portat ja paljusid teisi teadlasi, kaasa arvatud botaanik Fabio Colonnat ja loodusloo ajaloo kirjutajat Ferrante Imperatot.

Della Porta imetles Cesit ja pühendas Akadeemiale kolm raamatut – *Destillatsioonist, Kõverjoonte elemendid ja Atmosfääri transformatsioonid*.

Napolis olles kohtus Cesi Leonardo Antonio Recchiga, kuna soovis ära osta Francisco Hernándes de Toledo raamatut asteekide kollektsiooni kohta taimedest ja loomadest.

Philipp II oli Francisco Hernándese nimetanud Lääne-India peaarstiks ja saatnud ta Mehhikosse Uue Maailma loodust uurima, eriti aga uute tundmatute taimede meditsiinilist kasutamist. Seitsme aasta pärast pöördus Francisco Hernándes koju tagasi tohutu suure käsikirjaga, mis oli täis tundmatute loomade ja taimede nimetusi ning jooniseid. Kuningas ei vaadanud seda käsikirja hea pilguga ja käskis Leonardo Recchil panna selle alusel kokku tekst, mis oleks tema soovile rohkem vastav.

Kui Cesi oli selle käsikirja kätte saanud, siis andis ta selle koostamise lõpetamiseks Stellutile, kes kaasas selleks ka teisi ilveseid ja andis lõpuks raamatu trükki nime all *Tesoro Messicano* (e.k. Mehhiko aarded). Selle raamatu avaldamisega lõppes akadeemia kõige kuulsam periood.

Galileost sai kohe akadeemikuna akadeemia vaimne liider ja akadeemikute arv kasvas 32ni. Edaspidi kirjutas Galileo oma kirjadele alla *Galileo Galilei Linceo*.

Akadeemia avaldas tema töid ja toetas teda igati tema vaidlustes Rooma inkvisitsiooniga. Nendes akadeemia liikmete teostes võime näha mikroskoobi laia kasutamist mitte ainult astronoomias ja matemaatistes teadustes, vaid neid hakati kasutama ka anatoomias ja atomismi teoorias. See oli teadusliku eksperimendi võidukäigu aeg.

Akadeemikud koostasid tähtsa kollektsiooni mikrograafidest – joonistest, mis tehti äsjaleiutatud mikroskoobi abil. Cesi surma järel sattusid joonised kardinal Francesco Barberini sekretäri Cassiano dal Pozzo kätte ja sealt edasi Inglismaa kuningas George III-le. Joonised avastas ajaloolane David Freedberg

Windsori lossist 1986. a. Nüüd on nad avaldatud osana Cassiano dal Pozzo 34-köitelisest *Paberi Muuseumist* ⁴.

Paljude uuringute läbiviimiseks kasutasid akadeemikud uusi instrumente, mille nad ise ehtasid, täiustades Saksa ja Hollandi käsitööliste loodud prototüüpe teleskoobist ja mikroskoobist. Kasutades neid teaduslikel eesmärkidel, oli esmakordselt võimalik uurida ühelt poolt tohutult suurt ja teiselt poolt tohutult väikest. Galileo taeva uurimine oma teleskoobiga ning Cesi mikroskoopilised uuringud koos Stellutiga mesilastest ja teistest putukatest ning taimede ja lillede vaatlused laiendasid väga palju inimeste silmaringi.

Siinkohal tuleb rõhutada, et Akadeemias oli raamatutel eriti suur tähtsus ja Cesi hoolitses enda ja oma kolleegide nii vanade kui uute raamatute, trükiste ja käsikirjade eest, mis olid ostetud Itaaliast ja välismaalt.

On teateid, et Cesi kavatses tõlkida Apolloniuse *Koonuslõiked* araabia keelest ja avaldada need Akadeemias. Cesi pani van Heeckile ülesandeks haruldaste raamatute kogumise, nii et praegu on Akadeemia ajalooarhiivis palju van Heeki autogrammiga raamatuid.

Igal aastal hoolitses Cesi, kes ei olnud rahul Rooma raamatukaupmeestega, selle eest, et muretseti ostude jaoks Frankfurdi raamatumesside kataloog ja ta tegi messside organiseerijatele ettepaneku lisada sinna ka Akadeemia väljaandeid.

Cesi andis raamatukogu täiendamiseks märkimisväärseid erakordseid rahalisi vahendeid, jälgides sõprade ja kolleegide kõige paremini varustatud raamatukogusid.

Mis sai Akadeemia raamatukogust pärast Cesi surma? Kuna Akadeemiat Cesi testamendis mainitud polnud, siis peaaegu kolmekümne aastaga kogutud raamatukogu sisuliselt kadus, sest leskhertsoginna Isabella Salviati müüs

⁴ Cassiano dal Pozzo (1588 – 1657) kogus umbes 10 000st säilikust koosneva kollektiooni, kuhu kuuluvad joonistused, akvarellid ja trükised. Need katavad antiigi ajaloo, arhitektuuri, zoologia, botaanika ja geoloogia, sotsiaalsed tavad ja tseremooniad, kostüümid, portreed, topograafia ja militaarsed kaardid. Paberi Muuseumi ostis inglise kuningas George III 1762.a ja see on nüüd osa Kuninglikust kollektioonist.

kõike kõrgeima hinnaga ja kiiresti. Tema eesmärgiks oli oma kaks tütart maksimaalselt kindlustada.

Välja arvatud paar tosinat köidet, mille ostis kardinal Barberini, ostis Cassiano Dal Pozzo ülejäänud raamatukogu (ka käsikirjad, välja arvatud Federico Cesi isiklikud, mis seetõttu kaduma läksid) 1633. aastal kokku ja paigutas oma S. Andrea della Valle majja. Ta soovis seal hoida ka kõiki akadeemia dokumente ja mälestusi.

Nii anti Dal Pozzo raamatukogu silmapaistva osana säilinud Akadeemia raamatukogu 1714. aastal Albani raamatukogusse. Sealt müüdi see 1798. aastal kuulsale saksa ajaloolasele ja juristile Theodor Mommsenile, kes kavatses selle anda Berliini raamatukogule, ja need hävisid laevahukus sõidul Civitavecchiast Hamburgisse.

Kes olid Accademia dei Lincei liikmed?

Federico Cesi – asutaja

Ersilia Caetani Lovatelli – arheoloog, esimene naisliige

Giovanni Demisiani – kreeka teoloog, keemik, matemaatik, teleskoobile nimepanija

Anastasio de Filiis – polümaat

Johannes van Heeck – hollandi arst

Giambattista della Porta – itaalia teadlane, polümaat ja näidendite autor

Adam Elsheimer – saksa näitleja

Johann Faber – saksa arst, botaanik, mikroskoobile nimepanija

Galileo Galilei – itaalia füüsik, matemaatik, astronoom ja filosoof

Johann Schreck – saksa jesuiit, misjonär Hiinas ja polümaat

Francesco Stelluti – matemaatik

Nicola Antonio Stigliola – itaalia filosoof, trükkal, arhitekt ja arst

Luca Valerio – itaalia matemaatik

Giovanni Ciampoli – poeet, intellektuaal, paavst Gregorius XV kirjade sekretär ja Urban VIII ülemteener

Virginio Cesarini – poeet, intellektuaal, paavstide Gregorius XV ja Urban VIII ülemteener.

Mis sai Accademia dei Lincei'st?

On juba nagu vihjatud, et pärast Cesi surma akadeemia lagunes. Mitte niivõrd Cesi raha kaotamise pärast, kuivõrd kiriku tugeva surve tõttu. Akadeemia ei mahtunud katoliku kiriku dogmade raamidesse ja akadeemikud nagu teisedki inimesed kartsid oma tuleviku pärast.

Kuid päriselt Akadeemia ei kadunud, sest 1801. a asutasid kaks meest - Feliciano Scarpellini ja Gioacchino Pessuti, keda toetas Francesco Caetani – alguses Accademia Caetani, mis hiljem võttis nimeks Accademia dei Lincei. Nii sai periood 1801-1840 Akadeemia renessansiks.

Kui algselt oli akadeemia eraettevõtte, siis Napoleoni valitsuse ajal muutus akadeemia pool-avalikuks. Võiks arvata, et see andis võimaluse kohalikule teaduslikule eliidile, kuid ei maksa unustada eestlaste vanasõna – kelle leiba sa sööd, selle laulu sa laulad. See tähendas toleaeegses Roomas, et akadeemia pidi hakkama kaasa aitama tööstuse stimuleerimisele, avaliku arvamuse Napoleoni-meelseks pööramisele ja kiriku riigist eraldamisele.

Kuid nihked geopoliitisel skaalal muutsid Akadeemia teovõimetuks. Uus elustamine tuli 1847, kui paavst Pius IX asutas uuesti *Pontificia Accademia dei Nuovi Lincei*.

1874. a nimetas Itaalia poliitik ja endine rahandusminister, piedmontelane Quintino Sella Akadeemia ümber Accademia Nazionale Reale dei Lincei'ks. See inkarnatsioon võttis enda alla ka moraalsed ja humanistlikud teadused ja saavutas kõrge prestiiži. Selle liikmeteks said teiste hulgas Albert Einstein, Enrico Fermi, Otto Hahn, Werner Heisenberg, Theodor Mommsen, Louis Pasteur, Max Planck, Wilhelm Röntgen jt.

Mussolini valitsemise ajal Akadeemia asendati Accademia d'Italia'ga. Kuid kuna ta polnud tervenisti allaneelatud, siis 1949. a Akadeemia taastati itaalia filosoofi, ajaloolase ja poliitiku Benedetto Croce ettepanekul.

Uus muutus toimus 1986. a, kui Akadeemia sai nimeks Accademia Nazionale del Lincei. Siis nõuti, et akadeemias peab olema 540 liiget, kellest 180 on

itaallastest liikmed, 180 on välisliikmed ja 180 on itaallastest kirjavahetajaliikmed. Akadeemia jagati kaheks klassiks - esimeses klassis matemaatika, füüsika ja loodusteadused ja teises klassis ajalugu, moraalsed ja filoloogiateadused. 2001. a seda jaotust täpsustati.

Seega võib öelda, et “ilvesed” pole kuhugi kadunud.

Vaatleme nüüd lähemalt kolme protagonist, kes koos Cesiga *Accademia dei Lincei* asutasid.

Francesco Stelluti

Francesco Stelluti (1577-1652), üks esimestest Akadeemikutest, oli itaalia polümaat, kes töötas matemaatika, mikroskoopia, kirjanduse ja astronoomia alal.

Akadeemia töötas vähemalt oma algpäevadel nii, et liikmed olid samal ajal nii õppijad kui õpetajad. Näiteks väga tähtsa akadeemiku, matemaatik Stelluti amet oli *proponitor* ehk lektor, ka proviisor ja kalkulaator tähtede liikumise arvutamiseks. Stellutile akadeemia poolt valitud nimi oli *Tardigrado* (e.k. aeglane astuja), mis peegeldas hästi tema kui vaikse, mõistliku ja mitmekülgse mehe ning õpetlase iseloomu. Tema kaitsetäht oli Saturn kui arutlemisvõime valvur ning Stelluti valitud moto endale oli *Quo serius eo citius* (e.k. mida aeglasem, seda kiirem) kinnitab üllatuslikult veendumust, et ainult arutlusega on võimalik tarkuseni jõuda.

Aastatel 1604–1607 läksid Federico Cesi isa sekkumise järel esimesed Lincei akadeemikud laiali ja Stelluti naasis oma kodulinna Fabrianosse, asudes tööle õppe- ja kutsealastel põhjustel kohe Parmasse Farnese kohtusse.

Van Heeck, tema suur sõber, liitus temaga Parmas 1605. aastal, pärast eksirännakuid Euroopas.

Van Heeck'i Parmas viibimise ajal maalis Stelluti mõned kaunid ja värvilised taldrikud, mis sisaldasid Hollandi arsti reisivihikutes, kujutades putukaid,

liblikaid ja lilli. Samal aastal sai Stelluti Rooma senatilt endale ja oma järeltulijatele kodakondsuse ja Rooma patriitsi tiitli.

Pärast konflikti Cesi isaga naasesid esimesed akadeemikud Rooma kohtuma. Aastal 1610 oli Stelluti Federico Cesi kaaslasena Napoli reisil, kus registreeriti "mustkunstnik" Giambattista Della Porta Accademia dei Lincei liikmeks. Samal aastal algas *Tesoro Messicano* koostamine koos teiste akadeemikutega.

Aastal 1612 nimetati Francesco Stelluti Akadeemia Suurnõustajaks ja administraatoriks, peamiselt seadusandliku valdkonna tundmise tõttu: ta ostis Akadeemia katsete alustamiseks talumaju ja maid. Eriti nõudlik oli ülesanne tagada Akadeemia väljaannete trükkimine ja nende levitamine Itaalias ja mujal Euroopas. Omades asjatundliku diplomaadi oskusi, mida tõendab rikkalik kirjavahetus teiste akadeemikutega, usaldati talle ülesanne jälgida ja korraldada Napoli Akadeemia haru Napolis, mida juhatas Giambattista Della Porta.

Aastal 1617 avaldas Stelluti Federico Cesi ja Isabella Salviati abielu puhul epitaalamuse *Il Pegaso*. Järgmisel aastal kirjutas ta Olimpia Aldobrandini auks oodi. Aastatel 1618–1624 elas ta Acquaspartas, samas kui aastal 1625 tegi ta koostööd Cesiga mesinduse ülevaate *Apiarium* koostamisel. Aastal 1627 lõpetas ta *Persio* tõlke ning toimetas tollal juba haige Cesi poolt *Tesoro Messicano* ja *Tabulae phitosophicae* raamatuid.

Pärast Federico Cesi surma kolis ta 1630. a Rooma, elades pikka aega Cesi perega. Sel akadeemia jaoks delikaatsel ajal töötas Stelluti akadeemia pärandi kaitsmise nimel ja jätkas oma tegevust, eriti väljaandeid. Just tänu temale jätkati akadeemikute teadusuuringuid ja välditi raamatukogupärandi ja akadeemia loodusmuuseumi laialitassimist, seda ka tänu Cassiano dal Pozzo sekkumisele, kes ostis akadeemia rikkalikke kollektioone isikliku raha eest. Aastal 1632 avaldas Stelluti Gio pulmas laulu *Parnassus*. Federico Cesi koos Giulia Veronica Sforza Manzoliga kirjutas 1635. aastal fossiilsest puidust traktaadi, avaldades selle 1637. aastal samaaegselt Giambattista Della Porta kogu inimkeha füsiognoomia sünoptiliste tabelitega.

Luule oli Stelluti teine suur huvi.

Aastal 1651 toimetas Stelluti *Tesoro Messicano* ja Cesi *Tabulae phitosophicae* väljaannet.

Ta suri Roomas 1653. aastal, olles samal ajal Federico tütre Olimpia Cesi teise abikaasa hertsog Paolo Sforza palees külaline.

Anastasio de Filiis

Perekond de Filiis, kes kunagi kuulus Cesiga samasse seisusesse, jagunes XV sajandi keskpaiku, kui krahv Palatine Carlo de Filiis de Caesis oli kolinud Cesist Terni, saades keisrilt endale ja oma meessoost järglastele õiguse olla "notarid ja tavalised linnapead".

Anastasio de Filiis sündis Ternis aastal 1577. Tema isa Paolo de Filiis oli linna gonfalonjeer ⁵, samas pole tema emast mingeid teateid. Anastasio oli esimene kolmest vennast, kellest üks, Angelo (1583-1624), saab Accademia dei Lincei raamatukoguhoidjaks ning kirjutab pühakirjale ja Galileo trükisele *Kirjad päikeseplekkidest* eessõna. Teisest vennast Valentinost pole teateid.

Andmeid Anastasio lapsepõlve ja varase kultuurihariduse kohta napib. Siiski on kindel, et aastal 1603 viibis ta akadeemia asutamise puhul Roomas Federico Cesi külalisena. Tänu huvidele astronoomia vastu ja oskustele mehaaniliste seadmete ehitamiseks palus Cesi tal ehitada 22. oktoobril 1603 valminud astrolaabi, mis hiljem kaduma läks.

Lisaks sellele, et de Filiis oli akadeemia ajaloo ekspert, pidi ta akadeemia sekretärina üles kirjutama ka kõik akadeemia dokumendid. De Filiis valis oma embleemiks kuuvarjutuse, akadeemiliseks nimeks *Eclipsatus* ja epigraafiks *Spero lucem* (e.k. loodan valgust) ⁶.

⁵ Gonfalonjeer oli kesk- ja renessansiaja linna- või piirkonnaavalitsuse tähtis ametnik Itaalias. Ka mujal Euroopas, kus gonfalonjeer võis olla ka militaarne auaste. Termin tuleb sõnast *gonfalone*, mis tähistab saksa keeles lippu prantsusekeelse sõna *gundfano* kaudu, mis tegelikult tähendab lahingulippu.

⁶ Epigraaf on pärit Hiiobi raamatu (17:12) Vulgate versioonist - *post tenebras spero lucem* (e.k. pärast pimedust loodan valgust).

Ka tema, nagu teised esimesed akadeemikud, oli sunnitud Roomast lahkuma vahetult Lincei asutamisele järgnenud aastatel Federico isa Acquasparta hertsogi tagakiusamise tõttu, kes kahtlustas nelja noort maagia praktiseerimises ja ebamoraalses käitumises. Anastasio oli kõige vähem vastu sellele ja hertsog ise käskis tal kadunud poja jälile saada. Nelja noore inimese kirjavahetusest selgub, et neil aastatel (1603–1606) kolis de Filiis sageli, elades vaheldumisi Ternis ja Roomas. Isegi kui ta oli Rooma asukohast eemal, jätkas Anastasio akadeemia sekretäri kohustusi. Pärast 1606. aastat lahkus ta võib-olla seetõttu, et ta kutsuti tagasi Napolisse, kus ta suri aastal 1608. Oma töödest, mis kuulusid Albani raamatukogu kadunud käsikirjade hulka, on järel vaid kaks pealkirja: *De arcanis naturalibus* (e.k. looduse saladused) ja *Novae saecundorum notuum tabulae ab Eclipsate Lyncaeo delineatae* (e.k. Ilveslase arvutatud varjutuste uued tabelid).

Johannes van Heeck

Johannes van Heeck sündis Hollandis Deventeris 2. veebruaril 1579 rikkas katoliiklaste peres. Kodulinna veetis ta varase noorukiea, omandades täieliku hariduse: õppis ladina ja kreeka keelt, astronoomiat ja astroloogiat ning omandas teoloogiamõisteid. Pärast kalvinistlikku tagakiusamist põgenes ta kodu ja leidis varjupaiga Itaalias, mis oli ainus maa, mis oli võimeline tagama temasugustele katoliiklastele teatava turvalisuse. Perugia lõpetas ta 1601. aastal ülikooli meditsiini alal ja hakkas kohe oma elukutset harrastama, algul Maenzas Caetani perekonna juures ja seejärel Rieti lähedal Scandriglias hertsog Giovanni Corsini juures, kus ta oli keerulises usulises probleemis peategelane.

Van Heeck hoolitses haigete, peamiselt vaeste haigete eest ja samal ajal valmistas taimedest lihtsaid ravimeid. Kuna see mõjus Scandriglia apteekri, kellegi Ranieri Casolini ärile laastavalt, siis see apteeker kuulutas, et need eksootiliste nimedega ravimid on nõiakunstist ja ta otsustas kasutusele võtta

mõjuvad vahendid. Ühel öhtul varitses ta teel, mida mööda van Heeck tavaliselt ratsutas ja ründas teda siis kividega. Üksiti oli apteekril kindel kavatsus kanda sellest episoodist inkvisitsioonile ette. Korduvalt kividest tabatud van Heeck tuli hobuse seljast maha ja astus ründajale vastu oma mõõgaga. Seejärel, vigastustest endiselt veritsedes, pöördus ta kohtuniku poole. Oli ilmne, et tegu oli enesekaitsega, kuid van Heeck pandi vanglasse ja hoiti seal, sest apteeker suri vahetult pärast seda, kui oli teatanud oma vigastustest. Van Heeck oleks jäänudki vanglasse mädanema, kui Federico Cesi saadetud Francesco Stelluti poleks tema vabastamiseks sekkunud.

See keeruline ja raske lugu on ülioluline Johannese ja noore Federico Cesi vahelise suure sõpruse kindlustamiseks ja varsti pärast seda Akadeemia sündimise soodustamiseks. Kuid ennekõike oli oluline see, et *Illuminato* (e.k.Valgustatu, nimi, mille Deventeri arst akadeemias võttis), lõi tugeva ja sügava sideme. Van Heeck tormakas ja kirglik, mõtisklev ja müstiline tegelaskuju on hästi sobiv *Tardigrado* vaiksema, arutleva ja valdavalt matemaatilise nimega, millega Stellutit kutsuti akadeemias.

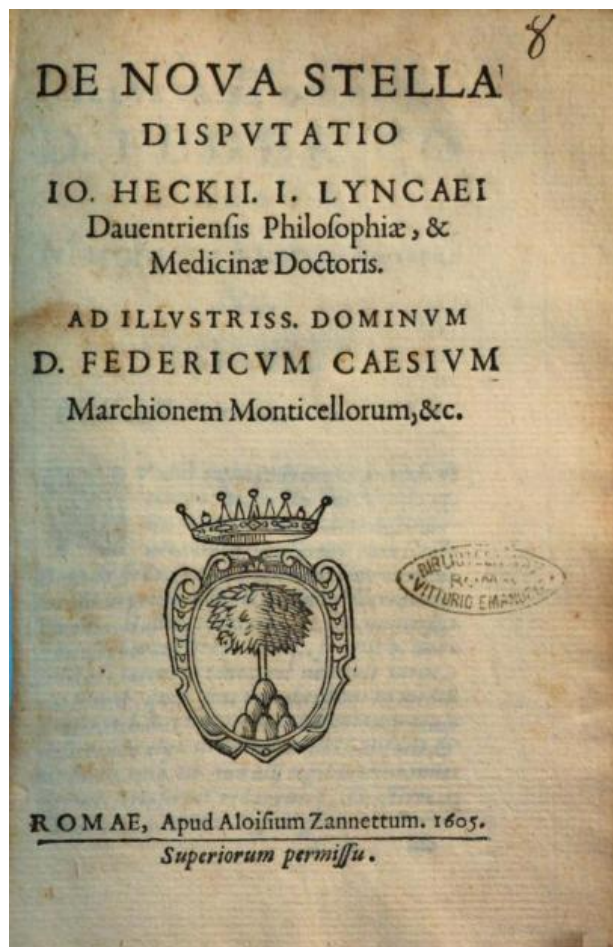
Kuid kevadel 1604 kaebas Cesi isa, olles ärevil nelja sõbra esoteerilisest sektikäitumisest ja mõjust, mida ekstravagantne van Heeck tema pojale avaldas, väliskülalise peale Pühas Kantseleis. Surve ja hirmutamise tõttu läks Akadeemia laiali ja van Heeck hakkas mööda Itaaliat ringi sõitma, algul Sienasse, Pisasse ja Firenzesse, seejärel Milanosse ja Torinosse, kus ta kohtus Giovanni Boteroga⁷ Carlo Emanuele I õukonnas.

Seejärel ületas ta Alpid ja alustas pikka palverännakut läbi arvukate maade, Inglismaalt Norrani, Prantsusmaalt Poolani, läbides Saksamaa ja Böömimaa. Ühel oma rännakul ründasid teda röövliid ja ta oli sunnitud alla neelama akadeemia sõrmuse, et see ei satuks ründajate kätte.

Reiside ajal ei unustanud ta kunagi oma tähelepanekute üleskirjutamist, et saaks neid siis Itaaliasse jäänud sõpradele saata. Montpelliери raamatukogus

⁷ Giovanni Botero (1544-1617) – itaalia mõtleja, preester, poeet ja diplomaat. Tuntud oma teose *Della ragion di stato* (e.k. Riigi mõttest) kaudu.

on mõned reisimärkmikud, mis van Heeck oli nimetanud *Fructus itineris ad Septentrionales* (e.k. Viljad reisist Põhja).

Van Heeckist ei ole portreed

1604. a vaatles ta Kepleri supernoovat ja kirjutas sellest töö, millest sai üleüldse esimene Akadeemias avaldatud teos. Kuid kui Cesi selle käsikirja kätte sai, siis oli ta suures segaduses, sest van Heeck oli sellesse kokku seganud nii kõige uuemad Koperniku vaated kui ka katoliku kiriku dogmad, mis tuginesid Aristoteelse filosoofiale. Lisaks kõigele põhjas van Heeck väga ebaviisakalt Tychot ja Keplerit. Ta olevat leidnud vaatlustest, et see heledaks muutunud täht ei saa olla planeetide hulgas, sest selle parallaksi ei saanud selle väiksuse tõttu määrata. Kui ta ei paigutanud supernoovat ka kinnistähtede hulka, sest see käis ristiusu vastu. Tema arvamuse kohaselt ei

olnud tegu uue tähega, vaid kogu aeg seal olnud tähega, mida aga alati näha pole olnud. Cesi koristas käsikirjast kogu ebaviisakuse ja rõhutas uuemaid vaateid Universumi ehitusele, mis läbi teenis ta ära van Heeckeri raevu.

Alljärgnevalt on ümberjutustus Angelo Maria Ripellino teosest *Praga Magica*.

“ Prahast Rudolf II õukonnas leidis van Heeck nii looma ergutava keskkonna kui ka valgustatud monarhi. Aga ta leidis ka alkeemikute pettekujutelmad, horoskoobid, eluvee ja filosoofilise kivi, Tycho Brahe ja Kepleri, Kuldse raja, Arcimboldo maalitud kaunid portreed, rabi Löwi oma homunculuse Golemiga, hirmu täis ja ebaõnnestunud geto, iidse juudi kalmistu, keisri kunstikambri. Ja seda kõike nimetati Praha Rodolfinaks. “

Oktoobris 1605 naases Deventeri loodusteadlane tagasi Itaaliasse, kus ta ei saanud Roomas viibida, ja ta oli kõigepealt Stelluti, seejärel Federico Cesi külaline. Alles aastal 1606 sai van Heeck naasta Rooma, kuhu ta jäi väga lühikeseks ajaks. Rahutu hollandlane lahkus taas Itaaliast.

Ta saatis Stellutile Madridist 2. juunil 1608. a kirja, millele oli alla kirjutatud *amicus et frater Monurus*, milles oli Stellutile üllatav uudis. Nimelt teatab ta kirjas, et Monuro on armunud ja ta tahab abielluda. Millegipärast oli ta oma akadeemilise nime tõlkinud araabia keelde – Monuro.

Me ei tea, kuidas van Heeckeri suur armastus lõppes. Fakt on see, et 26. juulil 1614 ilmus ta uuesti Roomasse, Stelluti saatel Akadeemiasse. Van Heeckeri ühendus akadeemikutega kestis paar aastat, kuni 24. märtsil 1616 toimunud akadeemilisel istungil arvati ta tagakiusamismaania tõttu Lincei rühmast välja. Esialgu küll ajutiselt, sest loodeti paranemist. Kuid sellest hetkest pole Hollandi loodusteadlasest mingeid teateid ning tema surma kuupäev ja koht pole teada.

Kasutatud kirjandus

M. Biagioli, *Galileo, Courtier. The Practice of Science in the Culture of Absolutism.* Chicago University Press, Chicago and London, 1993

W.R. Shea, M. Artigas, *Galileo in Rome: The Rise and Fall of a Troublesome Genius*, Oxford University Press, Oxford New York, 2003

D. Freedberg, *The Eye of the Lynx: Galileo, his friends, and the Beginnings of Modern Natural History*, University of Chicago Press Ltd., London, 2002

https://en.wikipedia.org/wiki/Accademia_dei_Lincei

https://en.wikipedia.org/wiki/Federico_Cesi

<https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Societies/Lincei/>

<https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/Porta/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Luca_Valerio

<http://www.lincei-celebrazioni.it/istelluti.html>

http://www.difesa.it/Giustizia_Militare/pgmrepubblicacortesuprcass/NotizieStorichePalazzoCesi/Pagine/LaFamigliaCesi.aspx

<https://web.archive.org/web/20051212024837/http://www.scholarly-societies.org/history/1603al.html>

<https://www.encyclopedia.com/science/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/cesi-federico>